

Миронюк Тетяна Василівна,
доцент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ БУЛІНГУ В УКРАЇНІ

Анотація: мета статті – визначити основні причини виникнення булінгу, для подальшої модернізації заходів із запобігання цьому негативному явищу в Україні.

Зазначено, що підставою для булінгу може стати будь-який з наступних чинників: емоційна нестабільність, високий рівень особистісної тривожності, низький рівень розвитку інтелекту, несформованість навичок самоконтролю поведінки та функцій прогнозування її наслідків, статус у колективі однолітків, низький рівень соціальної адаптації, несприятливий емоційний мікроклімат в сім'ї, характер і система виховання.

Також визначено, що причинами виникнення булінгу у міжособистісних взаєминах можуть бути різні чинники, які можна поєднати у чотири групи: особистісні, сімейні, соціальні, оточення (середовище).

Ключові слова: причини булінгу, зовнішні чинники, особистісні чинники, сімейні чинники, соціальні чинники, оточення (середовище).

Summary: The purpose of the article is to determine the main reasons for the emergence of bullying, to further modernize measures to prevent this negative phenomenon in Ukraine.

It is noted that the basis for bullying can be any of the following factors: emotional instability, high level of personal anxiety, low level of intelligence, lack of skills of self-control of behavior and functions of predicting its consequences, status in peers, low level of social adaptation, adverse emotional microclimate in the family, the nature and system of education.

It is also determined that the causes of bullying in interpersonal relationships can be various factors that can be combined into four groups: personal, family, social, environment (environment).

Keywords: causes of bullying, external factors, personal factors, family factors, social factors, environment.

Причини булінгу різноманітні і в їх розкритті слід виходити як з особистісних характеристик так званого булера (переслідувача), так і з якостей жертви. Тут має місце «скетч-теорія» («sketchtheory») Олвеуса – теорія булінгу, заснована на існуванні типових характеристик жертви і булера (переслідувача). Крім цього причинами є зовнішні чинники, до яких перш за все відноситься реакція оточуючих.

Щодо зовнішніх факторів, які виступають причинами існування явища булінгу, то тут необхідно звернути увагу на замкнутість

освітніх установ. Позитивні результати протидії булінгу досягаються лише у тих випадках, коли адміністрація та весь педагогічний колектив при активній підтримці батьків співпрацюють з дослідниками. Проте, на жаль, більшість вчителів ігнорують такі явища цькування, а тому булер не отримує покарання за свої дії і продовжує цикл насильства. Причини такого ігнорування різні: від необізнаності до впевненості, що подібні явища є своєрідним етапом набуття необхідного досвіду. Подібна логіка властива і певній частині батьків. Так, частіше саме батьки хлопців сприймають булінг як явище «загартовування», підготовки до майбутніх життєвих труднощів. Інші школярі також виступають лише пасивними спостерігачами, адже у дітей загострюється почуття самозбереження – вони не хочуть опинитися на місці жертви.

Проведений нами аналіз показує, що науковці (Р. Берон, Р. Грановська, К. Коруба, Д. Ольвеус, Р. Річардсон, Л. Рудь, Е. Чемеровска-Коруба та ін.) виділяють такі провідні чинники, що сприяють виникненню насильницької поведінки у дітей молодшого шкільного віку: характеристики спрямованості та самосвідомості особистості (низький рівень сформованості моральних уявлень, неадекватні самооцінка і рівень домагань), індивідуально-психологічні (емоційна нестабільність, високий рівень особистісної тривожності, низький рівень розвитку інтелекту, несформованість навичок самоконтролю поведінки та функцій прогнозування її наслідків) та соціально-психологічні (статус у колективі однолітків, низький рівень соціальної адаптації, несприятливий емоційний мікроклімат в сім'ї, характер і система виховання).

Мельниченко А.А. та Тілікіна Н.В. визначають, що причинами виникнення булінгу у міжособистісних взаєминах можуть бути різні чинники, які можна поєднати у чотири групи: особистісні, сімейні, соціальні, оточення (середовище).

1. Особистісні чинники – це фізичні чи психологічні особливості дитини (індивідуальні особливості фізичного, психічного, інтелектуального розвитку, зовнішності тощо). Розлади та порушення в розвитку дитини можуть стати причинами виникнення булінгу (цькування).

Так, часто ініціаторами булінгу (цькування) є діти, які мають певні індивідуальні психологічні особливості та спровоковану цимагресивну поведінку (синдром дефіциту уваги, гіперактивності, розлади поведінки, біполярний розлад, опозиційний розлад, посттравматичний стресовий розлад та інші). Будь-яка інакшість – відмінність дитини від інших дітей, наприклад, зовнішній вигляд, стан здоров'я, національність тощо, являється однією найчастіших причин булінгу по відношенню до таких дітей. Іноді діти вважають булінг прийнятним способом самоствердитись та завоювати авторитет в очах друзів та однолітків: стати популярними, керувати, мати вплив на інших, привернути увагу, змусити інших їх боятися та поважати. Ця

причина має більшу вірогідність у період переходу з початкових до середніх та з середніх до старших класів, а також коли у класі з'являються нові учні/учениці. Також причиною булінгу може стати спосіб поведінки дитини – коли дитина проявляє або не проявляє активність, на яку від неї очікує більша частина групи (класу) (відмінник, підлиза, двічник, занадто активний/пасивний, експресійний/закритий). Крім того, причиною булінгу серед дітей в закладі освіти може стати намагання компенсувати невдачі в навчанні, суспільному житті тощо. Так, деякі діти булять через заздрість успішнішим учням/ученицям, через гарнішабо крутіші речі, одяг, гаджети.

2. Серед сімейних чинників, які визначають агресивну поведінку дитини таможуть провокувати булінг, можна виділити: брак близьких стосунків у батьків з дитиною та відсутність їхньої уваги до неї позбавляє дитину можливості ділитись з рідними своїми проблемами та труднощами у спілкуванні; слабкий або занадто сильний (авторитарний стиль спілкування) контроль над дитиною; гіперопіка над дитиною; тиск або жорстоке поводження батьків, що призводить до сприйняття дитиною навколишнього світу як постійного джерела загрози. Наприклад, якщо дитина в родині засвоює, що сварки, бійки, образи, критика та приниження іншого є єдиним способом висловити своє невдоволення, то в подібній ситуації в школі дитина починає діяти за звичною для неї схемою; домашнє насильство спричиняє появу булінгу, зокрема в шкільному середовищі, коли дитина, що потерпає від домашнього насильства, копіюючи дії дорослих, може стати як жертвою, так і кривдником; виховання в неповній сім'ї. Варто відзначити, що не завжди виховання в неповній сім'ї може призвести до агресивності дитини.

3. Неприятливий соціально-психологічний клімат в закладі освіти, стрес віднавання внаслідок перевантаження, відносини з однолітками та вчителями/вчительками, відсутність належної уваги з боку вчителів/вчительок, сприяють появі сварок, конфліктів, проявів насильства та їх перехід в булінг.

За результатами проведеного нами опитування встановлено, що більшість респондентів, а саме 55 % відзначають, що вчинення правопорушень, пов'язаних із булінгом, зумовлено відсутністю контролю зі сторони батьків та закладів освіти за поведінкою дітей.

Найбільш розповсюдженими чинниками, які провокують появу булінгу в закладі освіти є: авторитарний стиль навчання. Іноді вчителі/вчительки самі можуть бути ініціаторами булінгу, коли учень/учениця розглядається як об'єкт педагогічного впливу, а не рівноправний партнер. Вчитель особисто приймає рішення, без врахування думок учнів/учениць, встановлює жорсткий контроль за виконанням своїх вимог, внаслідок чого учні втрачають активність, характеризуються низькою самооцінкою та агресивністю. При авторитарному стилі навчання сили учнів/учениць спрямовані на психологічний самозахист, а не на засвоєння знань та особистий

саморозвиток. Коли вчитель/вчителька використовує систему групового покарання, коли карається вся група (клас) за провину окремого учня/учениці, це збільшує ризик виникнення агресивної поведінки серед учнів/учениць; виокремлення вчителем/вчителькою будь-якого учня/учениці як позитивного або негативного прикладу для інших часто провокує суперництво, яке у майбутньому переростає у булінг (цькування) цієї дитини; ігнорування проблеми на рівні закладу освіти. Іноді педагогічний персонал закладу освіти відмовляється визнавати випадки булінгу (цькування) в групі (класі) або закладі освіти в цілому, просто ігнорує це явище. Це, в одному випадку, може сприйматися дітьми як норма поведінки, і вони будуть моделювати поведінку на інших дітей. В іншому випадку – це провокує почуття безкарності та безнадійності та нерідко призводить до загострення ситуації збулінгом в закладі освіти; відсутність контролю з боку педагогічного персоналу за поведінкою дітей під час перерв, а особливо в таких місцях, як їдальня, роздягальні, сходитощо. До того ж сексуальні стосунки, які виникають серед учнів та учениць у старшому віці, також іноді стають підставою для виникнення булінгу.

4. Соціальні чинники – це стереотипи, культурні норми, соціальна та економічна нерівність, вплив інформаційних технологій (ЗМІ, інтернет, ігри, фільми тощо).

Соціальна та економічна нерівність – є досить розповсюдженою причиною булінгу в закладі освіти. Учні/учениці з забезпечених сімей або з сімей з високим соціальним статусом можуть зневажливо ставитися до учнів/учениць з малозабезпечених сімей. Представники етнічних меншин, вимушено переміщені особи, мігранти частіше за інших підпадають під булінг в закладі освіти навіть з боку діти, які стають об'єктами зневажливого ставлення інших, можуть проявляти насильницькі дії проти своїх кривдників(ниць), що стає способом відновлення справедливості та самоствердження. Також спонукати дітей до проявів булінгу може популяризація насильницьких моделей поведінки на телебаченні, в кінематографі, в мережі Інтернет. Сучасні медіа не рідко демонструють жорстокість і насильство тазначною мірою впливають на формування цінностей та поведінку дітей. Значна частка дітей та підлітків після перегляду сюжетів з жорстокістю та агресивністю ідентифікують себе з такими героями та сприймають це як зразок поведінки [1].

За результатами проведених нами опитувань встановлено, що основними причинами булінгу в Україні є:

- а) низький рівень сформованості моральних уявлень (17.8 %);
- б) неадекватні самооцінка і рівень домагань (9.4 %);
- в) емоційна нестабільність (7.3 %);
- г) економічна нестабільність у країні (2.1 %);
- ґ) падіння моралі в суспільстві (13.6 %);
- д) недосконалість чинного законодавства (2.1 %);

- е) корисливий мотив (3.1 %);
- є) високий рівень особистісної тривожності (1 %);
- ж) низький рівень розвитку інтелекту (10.5 %);
- з) скрутне матеріальне становище українських родин (6.3 %);
- к) неналежне виховання дітей (20 %);
- л) байдужість суспільства до даної проблеми (5.2 %).

Отже, існують різні види детермінантів булінгу, які можуть бути як окремими, так і комбінованими чинниками, які і спонукають до його вчинення.

Список використаних джерел

1. Мельниченко А. А., Тілікіна Н. В. Передумови та причини виникнення цькування. Лекція 3. – 2019. URL: https://edx.prometheus.org.ua/assets/courseware/v1/da719043af200eefe0c8f1347eff7736/asset-v1:MON+AB101+2019_T2+type@asset+block/МОДУЛЬ-1_Булінг-як-явище_конспект.pdf.

Мостепанюк Людмила Олександрівна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВІДБУВАННЯ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Анотація. Аналізуються умови звільнення від відбування довічного позбавлення волі в деяких зарубіжних країнах. Акцентується увага на змінах до ряду нормативно-правових актів, що регулюють питання відбування довічного позбавлення волі в Україні.

Ключові слова: довічне позбавлення волі, звільнення від відбування покарання, помилування.

Summary. The conditions of release from life imprisonment in some foreign countries are analyzed. Attention is drawn to changes in a number of legal acts regulating the issue of life imprisonment in Ukraine.

Keywords: life imprisonment, imprisonment, pardon.

При удосконаленні умов відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі в Україні доцільно враховувати багаторічну практику застосування даного виду покарання за кордоном.

При удосконаленні умов відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі в Україні доцільно враховувати багаторічну практику застосування даного виду покарання за кордоном.

У США засуджені до довічного позбавлення волі користуються короткостроковими, часом – навіть тривалими побаченнями з родичами. У випадку смерті близьких родичів засудженим до довічного позбавлення волі іноді дозволяється бути присутніми на похоронах. Особи, засуджені до довічного позбавлення волі, мають